

Лазар Ковачић
ГДЕ РАСТЕ СРЕБРНА ПАПРАТ

Уредник
Зоран Колунџија

Лазар Ковачић

ГДЕ РАСТЕ СРЕБРНА ПАПРАТ

ПРОМЕТЕЈ

Нови Сад

ДУПЛО ДНО ПРИЧЕ

У књизи *Где расте сребрна пайраи* налазимо исте књижевне вредности као и у књизи *Исилаћен у целости*, а тематика се усложњава једном специфичном везом, коју писац успоставља међу „јунацима“ прича.

Људска бића и бића (из) животињског света тако су испреплетена да то није ни прича о људима ни прича о животињама, него о једном новом облику свести, о бићу које има свој живот, карактер, емоције, психологију, емпатију на једном савршенијем нивоу постојања. Прича куља као „топљено злато“, које помиње Иво Андрић у поетском запису *Сунце*. Колико год да је привидно ограничен на збивања и људе који су се „догодили“, у овим причама списатељски имагинација и стил уверавају да је пред нама апсолутни господар приче.

У другом делу исте књиге фокус се помера на живописне портрете људи до којих је аутор долазио трагајући за онима који имају шта да испричају.

Обе те Ковачићева књиге прате актере избегличког света на два плана – тамо одакле су избегли, кроз њихова сећања, и тамо где су доспели у потрази за новим животом, или спасавајући живот због немаштине и ратова.

У овој књизи животи људских бића су снажно испреплетени са бићима из животињског света. То није обично, романтичарско пријатељство, верност и љубав, него оно егзистенцијално, с том разликом што једни знају да

говоре а други не знају, али кад би могли да проговоре, испричали би, из свог угла, једнако дубоку причу. Пси, птице, коњи, мачке, нису кућни љубимци, нису споредни учесници, него покретачи радње, носиоци осећања, имају своју психологију и своју рецепцију и људских бића и живота такав какав је. Писац налази инспирацију у тој јединственој симбиози коју даје инвентивно, луцидно, осећајно, водећи причу ивицама комичног и трагичног које се нарочито испољава у финалу сваке приче.

Аутор који за себе вели да више пише о животињама него о људима на свом путу истраживања људске душе и приче, проналази оне који су имали чудно искуство са птицама, животињама, али то нису приче о пријатељству, него приче о души.

Врана учи човека, Рона, да лети, играју се заједно спортских и интелектуалних игара, све до враниног самоубиства; пас одлази од човека када схвата да више није добродошао; мачак Жорж – са којим једино прича његов власник док укућане и комшије игнорише – ужива да једе сладолед са газдом – један круг оближе мачак, један човек...

Пас Арон будно мотри газду (новог) који се бори са тешким животним искушењима у туђој земљи и у тренутку када му се јави злокобна мисао, пас ставља шапу на његово колено, гледајући га равно у очи као пријатељ и психијатар и спасава га. Касније му човек у тешким животним околностима узвраћа.

Пас Гриво је домаће чељаде, као неки добри дух куће који све види, све зна и све мотри... пас развијене интелигенције, емпатије, храбрости, интуиције, дадиља, доктор, чувар, путовођа, борац против вукова, у дослуху са при-

родом и људима, нарочито децом, овчарски пас којег су се више бојали вукови него он њих.

Пси су велики јунаци и праве звезде ове прозе: Арон, Мајти, Оникс, Чаки... И њихове су судбине сличне судбинама људи; и они посматрају свет и све апсурде у њему не тражећи објашњења. У причи: „Турбо и Сизиф маратонац”, један пас живи у пуном луксузу, квалитетним животом на Голд Коусту, и други тежак бескућнички живот, и стварно и симболички, псећи живот, у градској зони Београда.

Прича о Мајтију је незавршен роман. Кроз причу о том псу гради се прича о граду, људима, обали мора, филмским звездама. Читав један живот искрсава полако пред читаоца, не само Мајтијев лик, него много још споредних ликова који су ту због Мајтија. Његов пут од обичног пса луталице који је пронашао место које је „рај божи за псе“, поред обале океана и шеталишта, води до статуса ТВ звезде... Галерија ликова, богаташа, обичних људи, ратника, генерала, глумаца и глумица пролазе кроз Мајтијев живот. „Мајти је био не само становник, него на основу, емотивних исказа и сећања, бројних посетилаца, после његове смрти и важан промотор Сурферса и Голд Коуста, или успешан ПР Сурферса, како се то модерним језиком каже.“ Прича се простире на више равни, нивоа, као велики веш по терасама вишеспратница. Историја једног Града од настанка до модерног доба и светске туристичке дестинације, са преко 12 милиона туриста годишње. Све виђено очима луталице Мајтија (енгл. Друшкан). У другом плану је и сам писац, наратор, који је, попут Мајтија, нађушио добру причу, и успео да је напише, јер је открио трећи план приче, временског господина, који до судњег дана долази и остаје уз Мајтијев споменик, и писцу детаљно при-

поведа о својим младалачким данима са Мајтијем. Писац добија причу, губи друштво Мајтијевог и свог пријатеља и завршава: „Жив је туристе испраћао и дочекивао до 1957. године, а сада то исто је наставио да ради са постамента. И хроничар је с годинама проредио излазак из куће, па и долазак до Сурферса и Мајтија. Прва клупа је већ губила отисак његових леђа. И он се, као и Мајти, одавно почео да осећа као самотњак и луталица. Можда их је то и довело једног до другог, и тако дуго, у дружењу, задржало.

У Нерангу, на градском гробљу, Мајтијев пријатељ се одавно смирио и одмара испод мермерних плоча. Хроничар га се радо сећа и бескрајно му захваљује, јер без његових дугих казивања, не би било ове приче о Мајтију.

Ишао је кући, а страх га да не заборави. Сутра му је слава. Ваља славску свећу рано упалити испод иконе светог Ђорђа и откључати капију, ако се ко сети да наврати или случајно бане.“

Пензионисани водич слепих, лабрадор Оникс, игра фудбал са децом, стиче велику популарност у медијима, навијачи на фудбалској утакмици му аплаудирају а он на сваки аплауз, и кад је другоме упућен, редовно устаје; па пас Чаки, кога невољно одводе далеко од куће припремајући се за бекство из земље, схвата да су укућани били приморани да га се одрекну...

Једна од најлепших прича *Сомборски ноктурно* – и на небу и на земљи прелеп је спој поетског и стварносног. Коњи су попут митских бића; Риђан се појављује и у сновима чо-вековим, а човек машта о тренутку кад ће се винути у небеске атаре и видети свога коња.

Ту причу, *Сомборски ноктурно* – и на небу и на земљи, требало би Американцима, а и преосталом свету, препору-

чити као обавезну лектиру да би одгонетнули зашто најбољи кошаркаш на свету Никола Јокић тако воли коње, и зашто је Раша Попов написао књигу чији је наслов *Био сам срећан коњ*. Амбијент Сомбора, његових зелених трансферзала, и зеленог ветра као код Лорке, и сви његови симболи и парадгиме укључујући најлепшу романтичарску песму о мотиву мртве драге, *Santa Maria della Salute* (уз Поову поему *Гавран*), дат је као некакав рај божји. То је прича о души. Града, човека, коња. „Моја мајка је имала обичај да каже за мог оца, да му је душа од злата“, вели један од пишчевих приповедача, „а мој отац да је Риђина душа од злата. Тако су њих двојица били свеци још за живота, наравно сваки у домену своје врсте и надлежности.“

Лазар Ковачић свесно удева у свој проседе карактеристике путописа, оног који припада и оку и унутрашњим импресијама. И то на свим нивоима приче, од структуре до психолошке убедљивости, сликовитости, амбијента, постижући јединствену динамику причања. Иако се чини да оно привидно не одмиче, писац мајсторски држи све *дизјине* приче у својим рукама. Као што отац у наведеној причи препушта Риђану да сам мисли и да одлучује, тако и он понекад препушта причи да сама себе исприча.

Настаје један *іємишиї* ликова и амбијената; војвођански паори, коњи, равница, босанска брда, прогнаници са завежљајем у рукама, мобе, удаје, сећања, љубави, душевни и географски топоними, миксају се са океаном, врућином, туђим језиком, носталгијом, тугом, новим улицама, новим... Један невероватан свет, чудесан, фантазмагоричан, нестваран а у исти мах реалан и опипљив, са мешавином носталгије, меланхолије, хумора, зебње, који писац попут мађионичара изводи на сцену, приказује верно,

искрено, с пуно љубави, изнутра и споља, вешто жонглирајући између ликова, сећања, простора, амбијента, људи и животиња, паорских њива, босанских котлина и океанских даљина, јунака са земљом у коферу и оштрим сликама у глави... Измешани су Босна, Војводина, Банат, Аустралија..., Брчко, Бризбен, Завидовићи, Зрењанин, Голд коуст..., Нови Зеланд, Бачка... И ликови: Нико, Дамјан, Ото Ридл, Дијана, Витомир, Риле, возач Џони – певач оперских арија, Чика Радивоје Мудри... Пси Гриво, Арон, Мајти, Лабрадор Оникс, мачори, Феликс, Оскар, Жорж, птица врана, Црни, коњ Риђан, грлате вране у Бризбену и гугутке на Палићу...

У другом делу ове књиге је пишчева фокализација усмерена на портрете људи који су побегли или избегли, или се после много година вратили у завичај. Дакле, исти мотив одређује причу и из истог угла се осветљава живот јунака. То је читава галерија необичних судбина и сваки портрет уоквирен је својом причом која га чини аутентичним и аутономним ликом.

Читалац изблиза прати писца који иде од партија до партија, од лика до лика, ослушкује, бележи, гледа фотографије, пролази старим и новим крајевима, среће старе и нове, измењене људе... Као у каледоскопу искачу пред читаоца, свако са својом причом, споменути возач певач оперских арија, Витомир, градитељ укрштаја сенки и светлости у двориштима, по којима се прочуо, оматорели Аустралијанци и младе Тајланђанке, емигрант Риле, прворазредно спадало са „удварачким способностима које су маштом превазилазиле и највеће сањаре и сценаристе“, философ који у причи *Кад десни длан засврди* медитира суверено о рукама, прстима, длановима, учитавајући линију срца и живота, похлепе за влашћу, као што Радивоје

Мудри познаје пањеве и жене, или причу година... Писац иде трагом вести о томе да је крајем новембра 2023. године, 85-огодишњи Ото Ридл из Охаја, САД, са супругом, кћерком, зетом и унуцима посетио Равно Село, одакле је као петогодишњак морао отићи, прво у Аустрију, а 1951. у САД, у Охајо.

Незаборавне целине о ратничкој игри „Хака“ у Лондону, о фотографијама Маора и Далматинаца, медитирања Радивоја Мудрог о пањевима и женама, о славном Арону и Мајтију који заслужено добијају свој споменик.

У духовитој причи *Родбинске везе и ђецарошке муке*, учење родбинских веза претвара се у фарсу. Мери, удата за Босанца, која пролази строгу школу родбинских веза којима је поучавају две Босанке, на крају заваци, на мужевљево питање шта јој је, и да јој није то *од лошеј вина*: „Не, него од твоја родбине и Босне да те Босна једао. Сви се жалите на живот у иностранству, а коме ја да се пожалим на живот са иностранством.“

Један Ковачићев јунак (прича *Сомборски ноктурно – и на небу и на земљи*), попут Милоша Црњанског (Банаћанина) који је говорио да је сам себи предак, и да је изабрао Срем за свој завичај, каже кратко:

„Мој завичај је, друшкане, увек тамо где сам ја. Одавно сам ја овде и добро сам се примио и солидно етаблирао. Овде сам направио залихе успомена да могу мирно крцкати до краја живота и да ми претекне и за унукe и праунукe. Видиш, пријатељу, у овој помрчини, носталгија је за већину стална плима, затрпава их и потапа, али не и мене.“

Писац има драгоцен дар да живо и хуморно обоји дијалоге, као да сам живот прича и шали се. Читаочевој звучној имагинацији сугерисани су одређени говорни обрасци

који одговарају карактерима и ситуацијама, перцепцији догађаја или интроспективним дијалозима и монолозима. Акустичко извире из говорног садржаја, из одлика лика и карактера, или прилике у којој се јунаци налазе, из наслеђа или социјалног положаја. Комично је у функцији укупног прозног израза. Чини се да је златна жица хуморног, анегдотског и гротескног израз префињеног стилског проседеа писца али и тог новог, неизвесног и не лаког живота у туђини, разапетости између онога што је било негде у родном крају и онога што је *saga* у новој земљи. Хумор је одбрана, филозофија, накалемљена психологија у туђини, етика, естетика, симулакрум који прекрива збиљу јунака ове прозе. А писац, по образовању историчар и филозоф, помаже им у томе, својом списатељском имагинацијом и избрушеним стилем, водећи рачуна да не окрњи њихов аутентични менталитет.

Сви су склони шали и каламбур, али су истовремено сви са дуплим дном, а у том другом слоју крију се њихове дубоке трауме. У питању је *јорка ведрина* која заслужује посебну студију, с обзиром на функцију, смисао, језик, и лакоћу са којом овај писац све пропушта кроз ту дозу лековитог хумора. Њега има у репликама непоправљивог спадала Рилета, у професури оца у причи *Сарајевске улице*, у мудролијама Радивоја Мудрог, у појединим епизодама.

Ваља споменути и интертекстуалне импулсе који се провлаче као река понорница кроз ову прозу, а писац-историчар-наратор својим позивима на симболе, парадигме поезије и музике, глуме, филма и спорта осветљава себе као неког ко је у свом можданом коферу и у души понео један свет који је неповратно нестао и живи само у реминисценцијама.

Ковачић се подухватио да опише, с поља и изнутра, свет, који је очигледно познавао изблиза, и то ради са мајсторством писца који влада свим елементима прозног израза, ломећи се између документаристичке поетике и белетристичког замаха. Његови су јунаци аутентични људи, и аутентични књижевни портрети у исти мах.

Писац Лазар Ковачић, и сам негде *између* и у *међувремену*, што је експлицитно речено и у белешци о писцу, дубоко је заронио у тај неиспитани свет апатрида и оставио занимљиво и узбудљиво и виђење и сведочанство о њему.

Рајомир Рале Дамјановић

АРОНОВА ПРИЧА

Сунчани Окланд. Ретка прилика да без блица направим добру слику. У парку испред такапунске библиотеке, иза које шљапћу игричави таласи по шљунковитој обали, као кад неко дуго и журно корача, срео сам Добрилу и Дулета.

– Има ли на видику још нека кућа за чишћење, пре него што за месец дана преселимо за Аустралију?

– Ништа на видику, Добрила. Ричард и Трејси су отпутовали у Америку на два месеца, а и сви грађевинци су на одмору. Овог лета су сви у неком покрету, журби, расулу, као кад се распу опруге у мадрацу. А и ви пожурили преко Тасмана? Изгледа да ћу овде остати сам, да погасим светла кад сви одете. Јуче сам испратио и Јанка, Македонца. Кад сам се искобељао из његовог загрљаја само ми озбиљно рече, ма готово припрети:

– Земи го пасосот и фати си ја Австралија. Што повеке чекаш, повеке ке се каеш.

– Добро ти је рекао. Нисам сигурна да и ти, кад једног дана погасиш светла на Скај тауеру, како увек говориш, не предаш кључ портиру и запалиш за нама, већ смо и карте резервисали – рече Добрила, лекар специјалиста оториноларингологије из кошевске болнице у Сарајеву – а сад идемо да платимо. И да знаш, ова моја мушкарчина, заштитник породице, супруг и отац, резервисао је карту прво Арону, кћеркама, па тек онда мени и себи.

Добрила се није насмејала. Она је увек била насмејана, чак и када је страшно озбиљна. Била је ведро и расположена и док је с Мирном генерално чистила просторије тек завршених кућа, ма гулила, човече, тежак, обиман и прљав посао; са истим смешком се пентрала по мердевинама перући високе прозоре, као дивокоза на њеној Трескавици, а са осмехом је прихватала и солидну своту новца. Ричард је био шкрт на речима и похвалама, али за једног грађевинског инвеститора и адвоката није био шкрт на новчанику. Ценио је наше људе и њихов рад, а често је свраћао до Стеве Сарајлије,¹ на дуге разговоре. Ранко² је очас затрпао моју знатижељу појашњењем да Ричард има амбиције да, као добар адвокат и успешан грађевински инвеститор, уђе у политику и парламент, тако то код њих иде, па му Стева надугачко разгрће шалукатре тајни и путева на том склиском путу, како му је говорио, који не води нигде, а може да одведе свугде. Ричард је био добар слушалац, а Стева мајстор тог заната и чувар тешке биографије и велике тајне о себи, коју је знао, једино, професор Станчић, са електро-техничког факултета у Окланду, бивши декан истог факултета у Сарајеву и члан тадашњег моћног Градског комитета СК БиХ а у једном мандату и члан ЦК СК БиХ.

Такав је Стева. Ричард му је понудио да његови мајстори и грађевинска оператива за час, по мојим скицама, реновирају његову кућу, посебно двориште, и да плати само материјал, али је он одбио. Затражио је да сам изабере када ће доћи на Ричардова градилишта да учи колико му шта и од кога треба, а у свом дворишту је све сам ра-

¹ Види причу *Домар и лейоџица*

² Ранко ће се у Аустралији појавити као Рон. Ретки су знали његово право име. Види причу *Мој добри друг и џиџица се оженио*

дио. Онда је кренуо у силне послове у Белмонт основној школи где је био проперти менаџер, или домар, како је он себе називао. Стева се прославио чудесним преображањем изгледа школе, али не знам докле је Ричард догурао у политици, на високим мердевинама вертикале власти, са безброј пречага.

Ово са чудним приоритетом код куповине карата је застало у ваздуху, остало недоречено и са неким необичним значењем, али сам закључио да је то боље одмах заборавити. Породичне ствари треба да остану у оквиру породице.

– Како се Арон уклопио са тобом и кћеркама, заједно сте 6 месеци?

– Пет. Хвала на питању за Арона, а не за мене, мој друже са грађевине. Одлично се слажемо, али се и даље по претходној инерцији живота и навика, стално врти око Дулета, а само касније, ноћу се одвоји и свали на крзнени лежај који сам му купила. Окланд је ово. И лети су ноћи свеже, као код нас у Босни. Једино сам приметила да кад нека од кћерки потапше Дулета по леђима, брзо подигне њушку, наћули клемпаве уши и до пола се усправи. Дулета све време држи на оку и кад би истурио чула на стражу опреза у двориште. Као да бди над њим. Више ми се чини да он брине о Дулету, него Дуле о њему. Мора да су се добро упознали док су самовали и водали се около, као два реконвалесцента, што би ми лекари рекли.

Следеће недеље сам налетео на Дулета у молу, *Шор ситију* или популарном *Фармерсу* у центру Такапуне. Завршио је данашње предавање на вишемесечном, целодневном, интензивном курсу енглеског језика. Срдачно ме је поздравио, као и увек.

– Због неког састанка професора, око завршне церемоније у управи курса и академије, данас смо завршили знатно раније. Јеси ли за кафу?

– Да, само кафа, Дуле.

– Ма кратко ћемо.

Нашли смо удобна места у кафићу крај спољних прозора у приземљу тржног центра, *Фармерса*.

– Видиш, са том куповином карата. Није то баш тако једноставно. Прво керу, па кћеркама... И у шали звучи чудно, зар не? Види.

И крену прича. Прво унутрашње осветљење у кафићу разгрну тмасту копрену касног поподнева, а кроз огромна окна, споља неко је угасио дан и припалио улично осветљење. Погледасмо један другог, па у још прозачну помрчину која је обавијала зграду и Такапуну, па у часовнике.

– Зар је већ толико сати?

– Ето, сад видиш да је то мало другачије него што ти се ономад, на опаску моје супруге, чинило. Испричао сам ти све од мог доласка у Окланд до данас, не да се правдам него да олакшам себи. Одвадио сам терет који ме је сатирао, надам се да нисам превише оптеретио пртљаг твоје попутнице. Додуше, чуо сам да си и ти бисаге пренатрпао са безброј судбина, али ти то, земљаче, носиш рекреативно, а ја свој терет ретроактивно. Поштедео сам супругу и кћерке свега тога што си чуо. И оне су пропатиле. Морале су да остану у Сарајеву, због разних процедуралних запрека и разлога, а додатно и да старија кћерка заврши средњу школу, јер је била при крају, а млађа ће ионако овде наставити ка медицине, као и њена мајка. Добрила је реаговала исправно, а као што видиш ни ја нисам могао другачије. Нити је она погрешила нити сам ја, мој, сарајевски, земљаче. Иста је то

прича, иста, али нисам могао моју страну приче свалити на њихова крхка плећа, и њихова је претешка и саплићу се у ходу и мислима, од тежине.

Видиш, мој земљаче, Добрила је само за пар година у кошевској болници извела више операција него што наше кћерке, заједно, имају месеци, и још две завршене специјализације и сва брига о кћеркама и стану, па и о мени, који сам био више одсутан у њиховим животима, него с њима, због специфичне струке, пословне стрке и проклете каријере. Пропустио сам толике дечије рођендане, родитељске састанке, дечије болести и домаће задатке, њихове школске приредбе, награде и сведочанства. Све је то Добрила стизала, намиривала, покривала. А ја сам после реконструкције највећег железничког чвора у Југославији, у Винковцима, морао на испомоћ прво у Скопље, па у Титоград, а из Љубљане су ме њихове комшије, Аустријанци позвали да у Салцбургу, Грацу и Клагенфурту, који је имао само деведесетак хиљада становника, али је био важан у железничкој инфраструктури, наставим исти посао.

Видиш, тамо више нисам, а овде, као да морам изнова; а питање да ли ћу икад на ноге и у своју струку, због муке са језиком, а само то умем и због тога се борим. А и Добрила, овде спрема тај фамозни, докторски испит за визирање уласка у здравствени систем на западу. Испитиваће је они који о тој материји мање знају од ње, чисти новоизграђене куће, брине и овде о нама и о Арону, и још је жива и ведро, а успела је да прежали, бар тако делује, губитак све те девизне уштеђевине. Југобанка, иза Сарајевског великог парка, је угашена, Привредна банка Сарајево, приватизована, па мораш на суд, једино се потајно нада да ће нешто из

Љубљанске банке извући, у шта чисто сумњам, да ти сад не објашњавам.

А тамо, и кад се неко жали да му није добро, више му нико не верује, јер коме је данас, тамо, добро, мој земљаче? Погледај шта сам тамо урадио и колики је тај списак, а овде не могу доспети ни на списак држављана. Тамо више нисам, а ни овде ме нема, ни на видику ни у перспективи. Тамо више нема нормалног и пристојног живота. Балкан је остао Балкан. Пар пута сам слушао у друштву Стевину анализу о томе, све потписујем од речи до речи, што је говорио: Сваких 28,1 годину рат. С Балканом ти је као са азбестним плочама. Све је у реду док не загребеш. Чим загребеш настаје белај. Јер, земље настале између Беча и Стамбола су, историјски и свакако другачије, недефинисане и недовршене, наопако скројене, са мање простора него аспирација, па се политички и други рачуни не пређијају преко гласачких кутија него преко нишана разних калибара. На Балкану ти је стално присутна прича о логици моћи и немоћи логике. Ти на Балкану можеш имати најмодернији Ајфон 25, персонални рачунар, јачи од свих Насиних рачунара, колико јуче, електрични ауто *Тесла*, али и подмазан шмајсер.

Та његова анализа требало је да ми помогне да лакше гурам кроз међаву невоља овде, имајући стално на уму одакле сам умакао, али није. Није ни могла. Цео креативни, стручни, да не користим претенциозну реч експертски, живот ми је прошао управо на повезивању нити развоја и живота и хватању прикључка са Европом, кроз модерну железничку инфраструктуру, а паралелно је из дубине историје прво долазио хук, па сеизмички ломови и распарчавање свих, прво великих техно целина, па свега, до